

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

НЕДБАЙ В'ячеслав Вікторович

УДК 32.019.5

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України

- Науковий керівник:** доктор історичних наук, професор
Кормич Людмила Іванівна,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри соціальних теорій
- Офіційні опоненти:** доктор політичних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна,
Одеська національна академія
зв'язку ім. О.С.Попова,
проректор з соціально-психологічної та виховної роботи
- кандидат політичних наук
Мамонтова Елла Вікторівна,
Одеський національний
політехнічний університет
доцент кафедри політології та права

Провідна установа: Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили, кафедра політичних наук, Міністерство освіти і науки України, м. Миколаїв.

Захист відбудеться “ 5 ” липня 2004 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Одеській національній юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий “ 4 ” червня 2004 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Єфтені Н.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається тим, що інформаційна революція останніх десятиліть все більше визначає сутність нашої епохи. Новітні інформаційні технології і їх найяскравіше втілення - Інтернет здійснюють могутній перетворюючий вплив на всі сфери життя сучасного суспільства. Глобальність процесів, що відбуваються, неминуче підвищує інтерес до теоретичного осмислення соціально-політичних особливостей інформаційного суспільства і до емпіричного вивчення впливу інформаційних технологій, насамперед Інтернету на трансформацію існуючих соціально-економічних і політичних структур.

Інформаційне суспільство, таким чином, виступає водночас і продуктом національного розвитку, і результатом глобалізації. Це, в свою чергу, змушує визначати оптимальну модель розвитку інформаційного суспільства, яка б враховувала національну специфіку, особливості сучасного етапу суспільного розвитку та тенденції загальноцивілізаційного процесу.

Усвідомлення нагальності вирішення питань модернізації та вдосконалення інформаційного забезпечення всіх сфер діяльності держави і суспільства також підвищує вимоги до комплексного аналізу різних аспектів формування інформаційного суспільства.

В Україні предметне поле досліджень у рамках проблематики "інформаційне суспільство" тільки формується. Ще не остаточно визначені теоретико-методологічні підстави таких досліджень з урахуванням української специфіки. Разом з тим необхідно враховувати досвід, накопичений світовою наукою. Все це і обумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальних теорій Одеської національної юридичної академії "Трансформація українського суспільства на шляху до паритетної демократії" (№ держреєстрації 0103V003289) та входить до комплексної наукової теми ОНЮА „Проблеми становлення і розвитку сучасної української держави (№ держреєстрації 01010001195).

Мета даного дисертаційного дослідження полягає у виявленні основних соціально-політичних тенденцій формування і розвитку інформаційного суспільства.

Реалізація даної мети передбачає вирішення наступних дослідницьких **завдань**:

- аналіз ступеня розробленості проблеми у вітчизняній і зарубіжній політологічній науці;
- дослідження концепції електронного уряду, принципів його функціонування і впливу на соціально-політичну сферу, стадій розвитку, переваг і недоліків;
- виявлення взаємозалежності розвитку Інтернету і демократизації;
- визначення причин цифрової нерівності і способів зниження її рівня;
- дослідження феномену інформаційної війни;
- аналіз ключових проблем і ризиків, впровадження інформаційних технологій у політичні

процеси, що здатні їх дестабілізувати;

- дослідження політичних соціально-економічних передумов і умов формування інформаційного суспільства в Україні;

- обґрунтування специфіки українського шляху до інформаційного суспільства.

Об'єкт дослідження - соціально-політичні особливості розвитку суспільства, викликаних принципово новою роллю в сучасному світі інформаційних процесів та технологій.

Предмет дослідження - основні умови, зміст і пріоритети державної інформаційної політики, що забезпечують побудову і розвиток інформаційного суспільства, позитивні і негативні наслідки цього процесу.

Методи дослідження обумовлені потребами комплексного аналізу теми. Соціологічний метод застосовувався з метою з'ясування впливу інформаційного суспільства на соціальну структуру, ідеологію і культуру. Нормативно-ціннісний був корисний для оцінки значення політичних трансформацій для інформаційного суспільства і особистості. Структурно-функціональний дає можливість розгляду інформаційного суспільства як цілісності, що являє собою складну структуру, кожен елемент якої має окреслене призначення і виконує специфічні функції, спрямовані на задоволення відповідних потреб даного суспільства. Системний підхід дозволяє показати інформаційне суспільство як механізм, що знаходиться у взаємодії з навколишнім середовищем через вхід (потреби громадян, їхня підтримка чи неприйняття) і вихід (політичні рішення і дії) системи. Інституціональний орієнтує на вивчення інститутів, за допомогою яких здійснюється діяльність інформаційного суспільства: держави, структур громадянського суспільства, засобів масової інформації.

Наукова новизна дисертації полягає комплексному аналізі соціально-політичних особливостей інформаційного суспільства.

Показано, що інформатизація є невід'ємною частиною глобального цивілізаційного процесу. Комплексний аналіз проблеми, проведений автором, дозволяє стверджувати, що інформатизація не завжди сприяє розвитку демократичних інститутів і консолідації демократії, особливо в країнах з незавершеною модернізацією і незавершеним демократичним переходом. Інформатизація приводить як до інтернаціоналізації і взаємодії країн і цивілізацій, так і провокує кризові явища в менш розвинених країнах і регіонах, підсилюючи тенденції до відокремлення, зростання національної самосвідомості.

Обґрунтовано, що організація влади і управління за принципом "електронного уряду" якісно трансформує функції держави, форми його відносин із громадянами, іншими політичними контрагентами, а також істотно активізує роль ЗМІ в політичному просторі.

Обґрунтовано, що в розвинених демократичних країнах аудиторія Глобальної Мережі стала політично значимою категорією електорату. З'ясовано необхідність розвитку в Україні

Інтернет-комунікацій як технології проведення політичних кампаній і державного управління. Це приведе до зростання громадянської активності, самоорганізації суспільних ініціатив, посиленню контролю за діяльністю державної служби. При цьому нові ІКТ відкривають унікальну можливість політичної ідентифікації суспільно-політичних рухів і ініціатив, насамперед, тих, що не мають стійких зв'язків в існуючому інституті і сталих соціальних стратах.

Доведено, що основні напрямки формування інформаційного суспільства пов'язані зі створенням розвинутого інформаційного середовища суспільства як сукупності техніко-технологічних, соціально-політичних, економічних і соціально-культурних компонентів, факторів і умов, за яких інформація і знання стають реальним і ефективним ресурсом соціально-економічного і духовного розвитку України.

Обґрунтовано, що негативні наслідки використання інформаційних технологій проявилися в збільшенні розриву між рівнями розвитку багатих індустріальних країн і іншого світу. Відрив промислово розвинених країн в області технології й в інфраструктурі не в змозі надолужити країни, "обділені в плані інформації". Нерідко такий прорив здійснюється за рахунок правових втрат. Приклад Індії демонструє виникнення "аристократії інформаційного суспільства", що, ігноруючи державні закони, демократичні принципи і цінності готова сама встановлювати напрямки розвитку глобального інформаційного суспільства.

Аргументовано, що сучасна епоха – це епоха політики образів і образів політики. Йде процес віртуалізації інститутів масової демократії і суспільства. Дані процеси провокують перетворення Інтернету в засіб і середовище політичної боротьби. Політизація кіберпростору наочно демонструє, що нова політика будується на компенсації дефіциту реальних ресурсів і вчинків наявністю віртуальних.

Проаналізовано феномен інформаційної війни. Обґрунтовано, що інформаційна війна відноситься до числа нових категорій конфліктного спектра, що розмиває кордони і предметні сфери традиційних понять економічного, військово-політичного і соціального конфліктів. У ХХІ столітті інформація стає однією з головних цілей і ключовим засобом ведення бойових дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації сприятимуть подальшому теоретичному дослідженню соціально-політичних проблем розвитку інформаційного суспільства. Результати дисертації можуть бути використані в науково-дослідній сфері при розробці фундаментальних праць з політології; будуть сприяти формуванню нових підходів до державної політики в сфері інформатизації, взаємодії між владою і суспільством. Сформульовані рекомендації можуть використовуватись в законотворчій діяльності щодо інформаційних правовідносин.

Робота може бути також використана при підготовці загальних і спеціальних курсів у вищих навчальних закладах, написанні підручників і навчальних посібників по теоретичній і прикладній

політології.

Апробація результатів дисертації здійснювалася на Міжнародному Конгресі "Інформаційне суспільство: досвід електронного управління" (Київ, 2004), на наукових конференціях викладачів та аспірантів ОНЮА 2003 та 2004 р.р.

Публікації. Основні результати дослідження викладені в чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, визначених ВАК України.

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями, що були поставлені дисертантом у процесі науково-теоретичної розробки обраної теми. Дисертація складається з вступу, трьох розділів (перший і третій з яких містять по два підрозділи, другий - чотири підрозділи), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 202 сторінки. Список використаних джерел включає 202 найменування (13 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Перший розділ **"Теоретико-методологічні основи політологічного аналізу інститутів і механізмів інформаційного суспільства"** складається з двох взаємозалежних між собою підрозділів. У першому підрозділі *"Ступінь розробленості проблем інформаційного суспільства у вітчизняній і зарубіжній політичній науці"* аналізується ступінь дослідження проблеми в цілому. Концепції постіндустріального (інформаційного) суспільства яскраво представлені в працях закордонних учених Д.Белла, О.Тоффлера, К.Боулдінга, З.Бжезинського, А.Турена, Дж.Гелбрейта, Р.Арона, П.Серван-Шрайбера, М.Понятовського, М.Хоркхаймера, Ю.Хабермаса, Н.Лумана, М.Маклюена та ін.. Інформаційно-технологічні передумови виникнення інформаційного суспільства аналізуються в працях У.Дайзарда, Дж.Нейсбита, Р.Айриси, Дж.Мартіна, Т.Стоуньєра. Інформаційне суспільство в соціальному вимірі розглядається в роботах И.Масуди, Ф.Ферраротти, М.Кастельса й ін. Концепція мережної війни досліджується М.Кастелсом, Г.Клівєром і Д.Брином. Глобальні інформаційні процеси розкриті в роботах українського дослідника О.Зернецкої. Політичні аспекти інформатизації виділені і досліджені в працях В.Горбатенка, А.Силенко, А.Дубаса, В.Коляденка та ін. Питанням організації електронного уряду присвячені роботи російських учених М.Вершиніна, В.Дрожжинова, Л.Сморгунова та ін.

Дисертант дійшов висновку, що інформаційний сектор виробництва стане вирішальним у майбутньому, а це означає, що буде переважати тип виробництва, спрямований на забезпечення населення інформаційними послугами. Тому досить часто концепції "інформаційного суспільства" являють собою визначену модель прогнозування розвитку суспільства.

В другому підрозділі *"Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення соціально-політичних особливостей і визначення поняття інформаційного суспільства"* дисертант

відзначає, що результатом інформаційної революції є становлення суспільного устрою, що базується на комплексному знанні і нерозривно зв'язаної з ним синергетичної інформації, що циркулює у відкритих системах.

В усіх проаналізованих автором підходах виявляється прагнення визначити можливі наслідки впровадження нових технологій, інформатизації і комп'ютеризації суспільства. І хоча при цьому відкриваються нові перспективи і можливості, все-таки радикальними є концепції, що акцентують увагу на змінах, які відбуваються у всіх сферах громадського життя, включаючи структуру влади, форми об'єднань громадян, їх волю. У працях О.Тоффлера, Дж.Нейсмита, Й.Масуда визначені такі параметри інформаційного суспільства, що передбачають визначений розрив з попереднім типом суспільних відносин. За прогнозами цих авторів, безпосереднім результатом розвитку інформаційного сектора виробництва будуть зміни в соціальній структурі суспільства, мотивах діяльності людей, появі нової життєвої філософії чи навіть нової концепції технологій. Прихильники такого тлумачення інформаційного суспільства дають різні характерні ознаки, які визначають його структуру. Вони можуть бути сформульовані наступним чином: 1) найвищою цінністю, основним продуктом виробництва і основним товаром стає інформація; 2) вища влада в суспільстві поступово буде переходити до інформаційної еліти; 3) класова структура суспільства зникає і поступається місцем елітарно-масовій структурі; 4) все більша частина населення охоплюється сферою інформаційної діяльності та обслуговування; 5) впровадження комп'ютерів і роботів створює велику кількість "зайвих людей", однак інформаційне суспільство пропонує таку переорієнтацію соціальних пріоритетів, що знімають цю напруженість; 6) радикальні зміни відбуваються в культурі, системі соціальних зв'язків, сімейно-побутових відносинах, організації влади і соціальній психології; 7) інформація повинна сприяти гуманізації суспільства на основі створення умов для підвищення інформованості, підвищення суспільного добробуту, поліпшення усіх форм співробітництва, ліквідації мовних і культурних бар'єрів.

Слід зазначити, що не всі дослідники погоджуються з такими параметрами інформаційного суспільства. Деякі з них виділяють інші ознаки і характерні риси інформаційного суспільства, пропонують інші варіанти його переорієнтації, інші шляхи його становлення, але в цілому названі ознаки досить повно відбивають спрямованість змін і напрямок розвитку майбутнього суспільного порядку.

В другому розділі **"Соціально-політичні наслідки розвитку інформаційного суспільства"** автор аналізує позитивні і негативні риси процесу формування інформаційного суспільства.

У першому підрозділі *"Вплив інформаційних інститутів на демократію"* автор відзначає, що політичні наслідки електронної експансії оцінюються неоднозначно. З одного боку, значне розповсюдження мають (у тому числі в рамках прикладних теорій) ідеї та образи digital policy,

digital democracy, digital political space, у яких знаходять реальний розвиток e-commerce, становлення масового суспільства, глобалізація та інші аналогічні процеси. З іншого боку – прогнозується централізація влади, монополізація інформаційного простору, контроль над індивідуальною свідомістю, тотальне використання маніпуляційних і індоктринальних методів, посилення культурного імперіалізму і укорінення медіакратії. На думку деяких дослідників сьогодні комунікації спрямовані на "навмисну зміну слабких культур на більш сильні" чи на встановлення "інформаційно-фінансового тоталітаризму".

Перехід суспільства до інформаційної стадії розвитку дає можливість використовувати демократичні інститути як інструмент соціального панування. Демократія, легітимізована за допомогою виборів, цілком сумісна з новими формами соціального панування. При наявності системи ефективного управління свідомістю і політичною поведінкою громадян демократичні інститути можуть перетворитися в авторитарні чи навіть неототалітарні структури влади. Обмежена епізодичною електоральною участю, формальна демократія не є небезпечною, навіть корисною для збереження нового типу політичного панування.

Таким чином, гарантій того, що функції, властиві системі віртуальних комунікацій, що стає все більш популярною серед політичних і економічних акторів, не будуть використані державними органами у своїх інтересах, немає.

В другому підрозділі *"Цифрова нерівність як результат нерівномірності поширення трансформацій, що відбуваються у світі під впливом інформаційних технологій"* автор відзначає, що поряд з терміном "інформаційне суспільство" у міжнародній практиці вживається термін "цифровий розрив" чи "цифрова нерівність". Явище, позначене даним терміном, викликано неоднаковим - глобальним, регіональним - доступом до інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційним домінуванням одних країн над іншими і є серйозною перешкодою на шляху створення гармонійного і стійкого інформаційного суспільства.

Незважаючи на те, що найбільш динамічно розвинутими секторами світової економіки є саме інформаційно-інтенсивні сектори, факти свідчать, що останнім часом, з прискоренням темпів інформаційної революції "цифрова нерівність" між країнами і всередині країн не зменшується, а збільшується. Для світової економіки, також для країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, в тому числі України, цей феномен несе певні труднощі. По-перше, країни, де найменш забезпечені прошарки населення не мають доступу до інформації і знань для досягнення кращого добробуту, відстають у своєму розвитку. По-друге, через те, що досвід і методи збільшення ефективності виробництва за рахунок використання ІКТ практично не відомі в цих країнах, там не використовуються значні можливості для їх розвитку. По-третє, значна частина суспільства в цих країнах не відчуває на собі позитивного впливу інформаційної революції. Навпаки, розвивається негативне ставлення до всього, що з нею пов'язане. Викликає занепокоєння тенденція збільшення

кількості конфліктів у світі, корупція, тероризм, злочинність, погіршення екології тощо. Такі диспропорції створюють великі проблеми у розвитку економіки.

Дослідження, проведене дисертантом показало, що матеріальне становище є лише одним з багатьох факторів, що обумовлюють міжнародну нерівність. Не можна не враховувати такі фактори, як відставання ряду країн світу щодо забезпечення комунікаційною інфраструктурою; низький рівень освіченості населення; недостатню кількість необхідних для розвитку і використання інформаційних технологій кваліфікованих фахівців.

У третьому підрозділі *"Інформаційна війна як наслідок нових підходів до застосування інформації, визначення її ролі і місця в суспільстві"* автор відзначає, що інформаційна війна стала результатом нових підходів до застосування інформації, визначена її роль і місце в суспільстві. Нові тенденції в методах ведення сучасних інформаційних воєн, викликані розвитком інформаційних технологій, настільки масштабні, що дозволяють військовим аналітикам говорити про нову революцію у військовій справі. Сутність цієї революції не тільки в кількісному нарощуванні технічних характеристик озброєнь і появі нових технологічних рішень вже існуючих завдань у забезпеченні національної безпеки, але і в трансформації способів і методів застосування окремих типів озброєнь і їхніх комбінацій, структури і форм організації військової справи, в новому концептуальному розумінні цілей і задач оборонної політики.

Провівши порівняльний аналіз мережевої війни з інформаційною, автор дійшов висновку, що для першої є характерними нелінійність, множинність і розмаїтість у більшій мірі, ніж для другої. Завдяки зниженню витрат, таких як вартість мережевих комп'ютерних технологій, значно розширюється коло її потенційних учасників.

Деякі автори, що досліджують концепції мережевої війни, багато уваги приділяють саме технічними аспектами інформаційної революції. Це призводить до намагань описувати подібну війну в термінах комп'ютеризованої агресії, здійснюваної за допомогою мережевих атак у кіберпросторі. Такі описи змінюють предметне поле в напрямку таких суміжних понять як інтернет-війна, хакерство, кібертероризм тощо. При цьому на другий план відходить ключовий для розглянутої концепції аспект - організаційний. Але специфіку і динаміку мережевого конфлікту в кінцевому рахунку визначає саме поєднання організаційних, технологічних, доктринальних, політичних і соціальних факторів. Поняття мережевої війни відкриває новий тип соціально політичного (переважно невоєнного), конфлікту, що характеризується застосуванням сторонами мережевих форм організації і відповідних їй доктрин, стратегій і технологій інформаційної епохи.

Дисертант робить висновок, що інформаційна війна відноситься до числа нових категорій конфліктного спектру, який розмиває межі традиційних понять економічного, військово-політичного і соціального конфліктів.

У четвертому підрозділі *"Вплив інформаційних технологій на структуру зайнятості і*

систему освіти в постіндустріальних країнах" дисертант дійшов висновку, що в сучасному світі на рівень зайнятості впливають фактори, породжені процесами глобалізації і регіоналізації світової економіки, прогресом інформаційних технологій і методів управління і технології зв'язку, нові методи керування і стратегії бізнесу.

Складовою соціально-економічного розвитку стають знання і інформація, оволодіння якими вимагає вищої професійної освіти. Змінюється підхід до сутності, змісту і засобів отримання знань і добору інформації. На ринки праці впливають технологічні досягнення в сфері комп'ютеризації, біотехнології, енергетики, зв'язку і досліджень космосу.

У розвинених країнах зайнятість у секторі інформатики і телекомунікацій зросла в 90-ті роки найвищими в порівнянні з іншими галузями темпами. Причому цей ріст відбувався в основному шляхом збільшення чисельності висококваліфікованого персоналу.

Це ставить нові вимоги до системи освіти обумовлені зміною характеру і організації праці в умовах інформаційного суспільства і зміни типу економіки. Робочі місця віртуального характеру одержать у найближчому майбутньому широке поширення, що вимагає принципово психології працівника. Інформаційна парадигма розвитку веде до формування людино-машинного суспільства з надшвидкісними глобальними зв'язками, з новим просторово-тимчасовим виміром, з іншою культурою, цінностями, типом соціальних відносин. Це обумовить кардинальну зміну зовнішнього середовища.

У третьому розділі **"Перспективи побудови інформаційного суспільства в Україні"** дисертант аналізує передумови і умови переходу України до інформаційного суспільства, Державну програму "Електронна Україна".

У першому підрозділі *"Передумови і умови переходу України до інформаційного суспільства"* дисертант відзначає, що в Україні за останні 10 років сформувалися такі фактори соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку, які можна розглядати як передумови переходу до інформаційного суспільства. Україна з 48-мільйонним населенням має один з найвищих у світі індексів освіченості (98%), що створює великі потенційні можливості. Також можна стверджувати, що в Україні сформувався й успішно розвивається вітчизняний ринок телекомунікацій, інформаційних технологій, продуктів і послуг. Ще однією передумовою переходу України до інформаційного суспільства стало те, що сьогодні Україна стала невід'ємною часткою світового політичного і економічного співтовариства, у прямому і переносному сенсі приєднана до зовнішнього світу кабельними і супутниковими каналами зв'язку.

Процеси інформатизації, комп'ютеризації і розвитку телекомунікацій дозволили створити серйозні передумови й умови переходу до інформаційного суспільства, інтеграції країни у світове інформаційне співтовариство. Головними з них є наступні: інформація стає важливим ресурсом політичного, соціально-економічного, технологічного і культурного розвитку, масштаби її

використання можна порівнювати з традиційними ресурсами. Швидко зростає кількість сайтів в Інтернеті, парк ЕОМ, прискореними темпами йде розвиток систем і засобів телекомунікації. Збільшується кількість корпоративних інформаційних мереж і число абонентів світових відкритих мереж, розширюється національна мережа зв'язку, успішно здійснюється телефонізація країни, росте ринок засобів мобільного зв'язку. В значній мірі інформатизовані такі галузі як банківська сфера, державне управління тощо. У той же час представляється важливим здійснити наступні заходи щодо підвищенню рівня доступу населення України до інфокомунікаційних технологій:

- забезпечити підключення на базі ІКТ сіл, навчальних закладів всіх рівнів; науково-дослідних центрів, бібліотек, закладів культури, охорони здоров'я, державних установ, структури місцевого самоврядування забезпечити Web-сайтами і адресами електронної пошти;

- внести зміни в програми шкіл та ВНЗ з метою ознайомлення проблемами, що визначені інформаційним суспільством і його національними особливостями;

- забезпечити доступ до ІКТ у межах досяжності для всього населення України.

В другому підрозділі *"Електронна Україна: проблеми і перспективи в контексті міжнародного досвіду"* автор відзначає, що прийнята в 1998 році Верховною Радою України Національна програма інформатизації розроблена з урахуванням досвіду інших країн, але результати реалізації її не значні.

Такі важливі задачі, як розробка стратегії інформаційного розвитку України, розробка державного бюджету щодо цих питань не вирішені. При такій невизначеності державної політики на тлі стрімкого розвитку телекомунікацій і насичення комп'ютерами структур влади, бізнесу і суспільства важливого значення набуває створення і реалізація програми "Електронна Україна".

Найбільш ефективні з існуючих програм створення електронного уряду включають розвиток інфокомунікаційної інфраструктури і технологій, людських ресурсів і способів доступу користувачів до інформаційних ресурсів держави. Можна стверджувати, що технічні засоби реалізації ідеї електронного уряду будуть створені в найближчий час. Однак залишається питання, чи відбудуться кардинальні зміни системи відносин між державним апаратом і громадянами. У той же час не можна заперечувати, що ідея електронного уряду, безумовно, має визначені переваги. Зокрема, громадяни одержують оперативний доступ до високоякісних послуг державних органів.

Увага має бути зосереджена на формуванні і розвитку єдиного інформаційно-культурного простору як необхідної умови політичного і духовного об'єднання населення України і входження країни у світове інформаційне співтовариство як рівноправного партнера; розширенні міжнародного наукового і культурного співробітництва; удосконаленні і розвитку системи інформаційного законодавства і механізмів його реалізації; удосконаленні і розвитку системи поширення масової інформації і формуванні суспільно-політичного клімату в країні, сприятливого для переходу до інформаційного суспільства, зокрема на забезпеченні особистої і суспільної

безпеки в інформаційній сфері, запобіганні загрози інформаційного тероризму і інформаційних війн.

Першочерговими завданнями слід вважати:

- формування загальнодержавної Програми переходу України до інформаційного суспільства;

- розробку Концепції нормативно-правового переходу, що є основою державного впливу на цей процес. Концепція повинна визначати основні напрямки і задачі удосконалення існуючої системи інформаційного законодавства, у тому числі в області авторських і суміжних прав і охорони інтелектуальної власності;

- пріоритетний розвиток існуючих і створення нових спеціалізованих мережних структур і технологій, побудованих на основі міжнародних стандартів;

- організацію і розгортання широкої суспільно-політичної пропагандистської підтримки процесу переходу країни до інформаційного суспільства.

У висновках автор характеризує інформаційне суспільство як суспільство, в якому політична, соціально-економічна сфери тісно пов'язані з науковими знаннями і способами використання інформації. Основні його критерії: технологічний – інформаційна технологія використовується у сферах виробництва, управлінні, побуті; соціальний – інформація виступає як важливий стимулятор зростання якості життя, формується і утверджується "інформаційна свідомість" при широкому доступі до інформації; економічний – інформація виступає як економічний ресурс; політичний – інформація стимулює політичні процеси; культурний – визнання культурної цінності інформації сприяє утвердженню інформаційних цінностей в інтересах розвитку окремого індивіда і суспільства в цілому. Інформаційний чинник виступає важливим інструментом політичної мобілізації, направляючи політичну активність мас у конструктивне русло, орієнтуючи на зміцнення і розвиток демократії. Інфокомунікаційні технології сприяють відкритості і транспарентності політичних інститутів і політики в цілому, дозволяють розширити права громадян шляхом надання доступу до різноманітної інформації, забезпечуючи захист приватного життя і т.д.

Аналіз практики свідчить, що розвиток інформаційних технологій, що підвищує ідеологічну уразливість політичної системи і потребує відповідної реакції держав і транснаціональних структур: доступними методами – юридичними, апаратно-програмними підсилити контроль за використанням цих технологій. Адже створюється своєрідна система загального контролю управління свідомістю і поведінкою як конкретного індивіда, так і соціальних страт і цілих націй, що суперечить демократизації. Отже, судження про тотожність розвитку, наприклад, Інтернету і демократизації є передчасним.

Неоднаковий доступ до інфокомунікаційних технологій став причиною виникнення нової форми майнової нерівності – цифрової нерівності. Серед причин - величезне відставання ряду країн

світу в плані забезпечення комунікаційною інфраструктурою, низький рівень освіченості населення і нестача кваліфікованих фахівців. За цих умов можна зробити висновок про те, що новітні технології не лише сприяють створенню єдиного "глобального світу", а й надати елітарного характеру процесу глобалізації. Україна повинна увійти в родину технологічно й економічно розвинених країн на правах повноцінного учасника світового цивілізаційного розвитку зі збереженням політичної незалежності, національної самобутності і культурних традицій, з розвиненим громадянським суспільством і правовою державою.

Забезпечення переходу України до нового етапу розвитку можливо за наступних умов: модернізація інфокомунікаційної структури; розвиток інформаційних, телекомунікаційних технологій; ефективне формування і використання національних інформаційних ресурсів і забезпечення широкого доступу до них; забезпечення громадян суспільно значимою інформацією, розвиток незалежних засобів масової інформації; створення необхідної правової бази побудови інформаційного суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Недбай В.В. Відмінні риси інформаційного суспільства // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: “Юридична література”. – 2003. – Вип.17. – С.277-285.
2. Недбай В.В. Основні напрями наукових досліджень сучасних інформаційно-комунікаційних засобів // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: “Юридична література”. – 2003. – Вип.18. – С.334-341.
3. Недбай В.В. Цифрова нерівність: причини і шляхи подолання // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: “Юридична література”. – 2003. – Вип.19. – С.315-322.
4. Недбай В.В. Електронний уряд: теорія і практика / Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. Київ-Миколаїв, 2004. – Вип.5. – С.270-275.

АНОТАЦІЯ

Недбай В.В. Соціально-політичні особливості інформаційного суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2004.

Показано, що процеси розвитку демократії як у глобальному вимірі, так і в окремих державах, тісно переплетені з іншими загальносвітовими і цивілізаційними процесами, насамперед із глобалізацією і розвитком інформаційного суспільства.

Обґрунтовано, що організація влади і управління за принципом "електронного уряду" якісно трансформує функції держави, форми його відносин із громадянами й іншими політичними контрагентами, а також істотно активізує роль ЗМІ в політичному процесі.

Доведено, що негативні наслідки від використання інформаційних технологій уже проявилися в збільшенні розриву між рівнями розвитку багатих індустріальних країн і іншого світу.

Проаналізовано феномен інформаційної війни. Обґрунтовано, що інформаційна війна відноситься до числа нових категорій конфліктного спектра, що розмиває границі і предметні області традиційних понять економічного, військово-політичного і соціального конфліктів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, цифрова нерівність, інформаційна війна, віртуалізація інститутів масової демократії, політичне маніпулювання, електронний уряд.

АННОТАЦІЯ

Недбай В.В. Социально-политические особенности информационного общества. –
Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2004.

Показано, что процессы развития демократии тесно связаны с глобализацией и развитием информационного общества. Обосновано, что организация власти и управления по принципу “электронного правительства” качественно трансформирует функции государства, формы его отношений с гражданами и иными политическими контрагентами, а также существенно активизирует роль СМИ в политическом процессе.

Обосновано, что в развитых демократических странах аудитория Глобальной Сети уже стала социологически и политически значимой категорией электората. Показана необходимость развития в Украине Интернет-коммуникаций в качестве технологий проведения не только политических кампаний, но и государственного управления.

Показано, что основные направления формирования информационного общества связаны с созданием развитой информационной среды общества, рассматриваемой как совокупность технологических, социально-политических, экономических и социально-культурных компонентов, факторов и условий, при которых информация и знания становятся реальным и эффективным ресурсом социально-экономического и духовного развития Украины.

Доказано, что негативные последствия от использования информационных технологий уже проявились в увеличении разрыва между уровнями развития богатых индустриальных стран и остального мира.

Аргументировано, что в настоящее время можно говорить о наступлении эпохи политики образов и образов политики. Идет процесс виртуализации институтов массовой демократии и общества. Данные процессы провоцируют превращение Интернета в средство и среду политической борьбы. Политизация киберпространства наглядно демонстрирует, что новая политика строится на компенсации дефицита реальных ресурсов изобилием виртуальных.

Проанализирован феномен информационной войны. Обосновано, что информационная война относится к числу новых категорий конфликтного спектра, размывающего границы и предметные области традиционных понятий экономического, военно-политического и социального конфликтов.

Ключевые слова: информационное общество, цифровое неравенство, информационная война, виртуализация институтов массовой демократии, политическое манипулирование, электронное правительство.

SUMMARY

Nedbay V.V. The Social and political features of informational society. – Manuscript.

Thesis for the degree of political sciences on the specialty 23.00.02 – Political institutes and processes. Odessa National Law Academy, Odessa, 2004.

It is shown that processes of development of democracy both in global measurement, and in separate states, closely intertwined with other worldwide and civilization by processes, with globalization and development of information society first of all.

It is motivated that organization of authorities and control by principle "electronic government" qualitative transforms the functions of state, style of its relations with people and other political contractors, as well as greatly actuates the role of the Mass-media in political space.

It is proved that negative consequences from using of the information technologies were already shown in increasing of the breakup between development levels of rich industrial countries and rest world.

Phenomenon of information war is analyses. It is motivated that information war pertains to the sphere of new categories of conflict, that destroyed borders and application domains of traditional notions of economic, military-political and social conflicts.

Key words: information society, digital inequality, information war, virtualization of institutes of mass democracy, political manipulation, electronic government.